

SNOVANJA SNOVANJA SNOVANJA

POGOVORI O KULTURI

SNOVANJA

KRANJ — 28. VI. 1972

Na XVI. zasedanju generalne konference UNESCO v Parizu l. 1970 so delegati sklenili, da bo leto 1972 mednarodno leto knjige.

Pri nas je ta pobuda odjeknila sorazmerno pozno, saj je bil šele letos spomladu ustanovljen republiški odbor za mednarodno leto knjige in pred nekaj meseci jugoslovanski reprezentativni odbor za mednarodno leto knjige. Kljub tej zakasnitvi pa bomo v Jugoslaviji in tudi v naši ožji domovini poskušali izkoristiti to leto za popularizacijo knjige in branja.

Posamezne države so pripravile bogate programe in akcije v tem letu. Tako bodo na Japonskem pripravili več razstav z naslovom »Knjiga v svetu« in organizirali narodni dan knjižnic, v ZDA pripravljajo poseben katalog »Otroška knjiga in njen mednarodni pomen«, v Angliji bodo pripravili posebne tečaje, posvečene knjigi, v Indiji bodo organizirali potujoče knjižnice v železniških vagonih, v Sovjetski zvezi pa poseben tečaj za knjižničarje držav v razvoju z naslovom: »Krepitev knjižnic — njihov pomen za socialni, ekonomski in kulturni razvoj«. V Kanadi bo posebna akcija za zbiranje starih knjig, ki jih bodo poslali drugim državam, v Belgiji bodo poskušali vzbuditi zanimanje za branje pri delavcih v mestih, Švica pa bo poslala v nerazvite države svoje strokovnjake v pomoč pri širjenju knjige. Skoraj vse države so vključile v propagando za knjigo vsa sredstva javnega obveščanja, pripravljajo razstave knjig in literarne večere.

V Jugoslaviji bomo izkoristili mednarodno leto knjige za medsebojno spoznavanje književnosti naših narodov s predavanji, simpoziji, literarnimi večeri in prevajanjem. Skupna akcija v jugoslovanskem merilu bo tudi pomoč knjižničarskim centrom naših delavcev v tujini. Tudi tradicionalna akcija »Mesec knjige« bo potekala v znamenju mednarodnega leta knjige. V jeseni pa bomo v vsej Jugoslaviji proslavili 80-letnico našega nobelovca Iva Andrića.

V Sloveniji bo osrednja prireditev ob mednarodnem letu knjige sejem knjig na Gospodarskem razstavišču v Ljubljani,

(Nadaljevanje na naslednji strani)

Janko Krek

Ob mednarodnem letu knjige

Poslopje radovljiške knjižnice

● knjižničarstvo ● knjižničarstvo ● knjižničarstvo ● knjižničarstvo ● knjižničarstvo ● knjižničarstvo ● knj

(Nadaljevanje s prejšnje strani)

kjer bodo vse naše založbe pokazale svojo knjižno proizvodnjo zadnjih let, v času sejma pa bodo tudi literarni večeri in druge prireditve, posvečene knjigi. V tem letu bo tudi simpozij o slovenski knjigi z naslovom »Knjiga in bralci« ter posvetovanje »Javna občila in knjiga«. Tudi tekmovanje za bralno značko naj bi se v tem letu še bolj razširilo med mladino, učenci pa bodo po šolah pisali spise o knjigi in branju. Natisnjeni pa so že plakati, ki opozarjajo na to veliko mednarodno akcijo UNESCA.

Knjižnice naj bi to leto izkoristile za popularizacijo svoje dejavnosti. Z razširitvijo knjižnične mreže, razstavami knjig ali likovnimi razstavami, recitacijskimi večeri, pogovori s pisatelji itd. naj bi opozorile javnost na svoje delo. V tem letu naj bi se začela tudi modernizacija in preusmeritev javnih knjižnic po konceptu, ki ga je lani sprejel kulturno-prosvetni zbor skupščine SRS.

V Sloveniji se bodo vse večje akcije v zvezi z mednarodnim letom knjige odvijale jeseni, zato bodo tudi gorenjske knjižnice skušale pripraviti teden gorenjskih knjižnic v tem času in se z različnimi prireditvami in preureditvami predstaviti starim in novim bralcem.

Predvsem bi v tem letu hoteli opozoriti javnost o veliki vlogi, ki jo imajo knjižnice pri izobraževanju, dopolnilnem študiju in informacijah. Knjižnična mreža občinskih matičnih knjižnic s svojimi izposojevališči je danes še vse premalo izkoriščena, bralci še vedno ne najdejo poti do knjižnic.

Vse preradi gledajo nanje kot na skladišča zaprašenih leposlovnih knjig, ne zavedajo pa se velikih možnosti medknjižnične izposoje. V čitalnicah matičnih knjižnic je lahko na razpolago bralcem tako rekoč vsaka željena knjiga, saj si jo le-te lahko izposodijo iz katerekoli urejene knjižnice v Sloveniji ali celo od drugod.

Danes si skoraj ne moremo zamisliti strokovnjaka kateregakoli področja, ki ne bi zasledoval razvoja svoje stroke, saj je razvoj tako hiter, da je v nekaj letih tudi najnoveše dognanje staro. Prav to dopolnilno izobraževanje prek revij in knjig lahko nudi danes vsaka razvita knjižnica v vsakem večjem kraju tako rekoč zastoj.

Modernizacija knjižnic, ki jo začnemo prav v tem letu, nam bo dala tip splošnoizobraževalne knjižnice, v kateri bo lahko zadovoljil svoje potrebe vsak občan in si lahko izposodil vse od slikanice do najtehtnejših strokovnih del (seveda z omejitvijo izposoje v čitalnici za revije itd.). Vsaka taka knjižnica naj bi imela več oddelkov: pionirskega, oddelek za odrasle, v katerem naj bi bilo leposlovje in poljudnoznanstvena dela v razmerju 50:50, čitalnico in mrežo izposojevališč, poleg tega pa še poseben strokovni oddelek, kjer bi zbirali in hranili domoznastvena dela in strokovne knjige, posebej zanimive za delavce in strokovnjake tistega področja.

Knjiga postaja vsak dan dražja in za nakup nedostopna. Ne sme pa postati nedostopna bralcu. Čim bolj se zapira možnost direktnega nakupa, tem bolj bi morale knjižnice povečati nakupe in omogočiti dostop do knjige slehernemu občanu. Tega bi se morale zavedati tudi

kulturne skupnosti in prav v tem kritičnem obdobju omogočiti knjižnicam primerna sredstva za nakupe novih knjig. Opozorim naj še na dokaj čudno politiko naših založb v zadnjem času. Izdajajo že skoraj sama leksikalna, bogato ilustrirana dela katerih cene gredo v desetisoče in ki se nato praše po policah redkih izbrancev, ki si takšne izdaje še lahko nabavijo. Dobrih, cenjenih poljudnoznanstvenih knjig in tudi leposlovja pa skoraj ni na našem knjižnem trgu. Drage izdaje vežejo ogromna finančna sredstva in tako za druge (cene in bolj potrebne) ne ostane skoraj nič. Imamo vse vrste »kuharic« in »ikeban«, obetajo se nam ob različnih umetnostnih zgodovinah celo leksikoni, že petnajst let pa ni na našem knjižnem trgu npr. prevoda Goethejevega »Fausta« ali najpreprostejše botanike. Tudi o tem naj bi razmislili ob mednarodnem letu knjige; danes se nam že postavlja vprašanje: katera knjiga bo bralcu zares služila in jo bo večkrat rad vzel v roke. Menim, da imamo knjig za dekoracijo dnevnih sob že dovolj.

Tako se vrtimo v dveh začaranih krogih — v krogu slabo razvitih knjižnic, ki šele poskušajo z modernizacijo pritegniti bralca, in v krogu neprimerne založniške politike, ki vedno bolj oži krog bralcev in naročnikov.

Upajmo, da bo prav to leto prineslo novih spodbud našim založnikom in knjižnicam več denarja za nabavo, vse to pa bo koristilo bralcu, ki mu je knjiga v vsaki naši knjižnici ali knjigarni tudi namenjena.

Ura pravljic v Pionirski knjižnici v Kranju

● kulturna zgodovina ● kulturna zgodovina ● kulturna zgodovina ● kulturna zgodovina ● kulturna zgodovina

Kmečka naselja in kmečka arhitektura na besniškem območju

Besniško ozemlje obsega predgorski svet, ki se od razvodnih slemen ob Selški dolini spušča v širokih stopnjevinah v smeri vodovja, ki ga zbirata potoka Besnica in Nemiljšica, k desnemu bregu Save.

Naselja so se razvila na širokih brdskih planjavah (Spodnja Besnica, Zgornja Besnica) in na širših ali ožjih policah v višjih nivojih v območju Jošta (Zabukovje, Pševo, Javornik) ter na Jelovici (Podblica, Jamnik). V ozkih dolinah Besnice in Nemiljšice je bilo le malo prostora za naselitev (Rakovica, Njivice, Nemilje). Razen Rakovice in Njivic so bila vsa omenjena naselja kolonizirana že do začetka 14. stoletja. Število kmetij se vse do danes ni bistveno spremenilo. Obseg vasi pa se je širil šele z razvojem kajžarstva od 16. do 19. stoletja. Rakovica se prvič omenja leta 1414, medtem ko se Njivice, ki so najmlajša naselbina na tem območju, v zgodovinskih virih kot izrazito kajžarsko naselje omenjajo šele leta 1630.¹

Besniške vasi je povezovala s Kranjem slaba občinska pot, ki so jo defoma izboljšali šele ob koncu preteklega stoletja. Stara cesta je vodila čez Benkov klanec v Rakovici, v Besnici pa čez Kraljev in Udirjev klanec. V Rakovici so hromile promet pogoste povodnji. Šele na začetku 20. stoletja je besniška cesta doživela drve večje izboljšave; predvsem je bila s preustavitvijo ceste na višji nivo v Rakovici odstranjena stalna nevarnost poplavljanja. Takrat so ji začrtali novo smer, ki je obšla drugo hudo oviro, Benkov klanec.² Na prehodu iz 19. v 20. stoletje so izboljšali srénjsko pot v Nemilje in Log in jo močnejše povezali z okrajno besniško cesto. Ves promet, ki je bil iz »kota« (tako pravijo domačini nemiljskemu območju), usmerjen po izredno slabih poteh na Podnart, se je poslej preusmeril prek Besnice v Kranj.

Oblika naselij so pogojevale morfološke lastnosti besniškega sveta in zgodovinske značilnosti v razvoju te vasi. Na razgibanem svetu se je vršila kolonizacija v skupinah. V večjih ali manjših skupinah so kolonisti krčili gozd in si postavljali domove. Zaselčna zasnova vasi se še danes najbolj jasno zrcali v tlorisu naselja Zgornje in Spodnje Besnice. K vsakemu zaselku skupine hiš pripada skupen kompleks polja, razdeljenega na grude in nepravilne del-

ce; ta najstarejši način kolektivne razdelitve spremlja po Ilesiču gručaste vasi in prvotne zaselke.³ Tudi kmetije s poljem v celku najdemo na besniškem območju na tleh, ki so bila kolonizirana pred letom 1291.⁴ Taki primeri so maloštevilni, domovi teh kmetij so združeni v zaselke in ne na samine, izjema sta le kmetiji v Zabukovju in Rakovici ter Klinarjeva kmetija v Zgornji Besnici, ki je vsaj od sredine 18. stoletja dalje vključena v zaselek.

Z razvojem kajžarstva od 16. stoletja dalje so nastajala strogo ločeno od gruntarskega jedra nova kajžarska naselja. Kajže so nastajale s krčenjem gozdov in pašnikov. V Spodnji Besnici se je do sredine 18. stoletja razvila izredno močna kajžarska naselbina na Trati. Prvi kajžar »Marko au der tratten« se tu omenja v loškem urbarju iz l. 1501.⁵ Iz prvotnih kajžarskih zaselkov so se v Spodnji in Zgornji Besnici pa v Podblici in na Jamniku glede na število domov razvile prave kajžarske vasi, medtem ko se je v vaseh pod Joštom kajžarstvo razvilo v manjšem obsegu. V Zgornji Besnici se je širila kajžarska naselbina na Vidmu, zunaj tega jedra pa so južno od čepuljskih gruntov, od katerih jih loči gozd, in na Dvoru na zdrobljenem gruntu nastale le posamezne kajže. Kajžarji so se naseljevali v Podblici na slabo rodovitnih kucljih v zahodnem delu vasi (domačini jih imenujejo »kuclarje«). Večina kajžarjev je imela svoje polje, zaokroženo ob domu. Skromna zemljiška posest jim ni dajala dovolj sredstev za preživljanje. Iskali so si dopolnila kot dninarji, ukvarjali so se z različnimi obrtni. Bili so čevljarji, krojači, kolarji, kovači, v sredini 18. stoletja pa so se številni kajžarji ukvarjali z mlinarstvom in tkalstvom. V obeh Besnicah je bilo takrat vsaj 19 tkalcev platna.⁶ Na vsem besniškem ozemlju je bilo močno razvito oglarstvo, posebno še v vaseh na območju Jelovice. Zgodnja zgodovinska poročila o oglarjenju v besniških gozdovih segajo nazaj v 14. stoletje.⁷ Z razcvetom fužin v Kropi, Kamni gorici in Zeleznikih se je obseg oglarske dejavnosti še povečal. Prav oglarstvo in rudarstvo sta v nemiljskem kotu pospeševala razvoj kajžarstva in bajtarstva, ki se je v največjem obsegu razvilo v Podblici in na Jamniku.⁸ Še bolj odvisni od dninarstva in obrtniškega dela so bili gostači,

najrevnejši prebivalci vasi, ki niso imeli niti svoje strehe. Stanovali — gostovali so po kmečkih domovih ali pa v posebnih gostaških kočah, ki so jih postavljali kmetje na skupnem gmajnskem svetu (v Spodnji Besnici na Trati) ali pa na svoji zemlji v bližini doma.

Prvotni gruntarski kolonizatorski zaselki so se z mlajšim bajtarskim in kajžarskim delom naselja spojili v gručaste vasi, npr. Podblica.⁹ Zaselek in gručasta vas sta značilni naselbinski obliki na besniškem območju. Upravno štejemo pod vas skupino zaselkov ter eno ali več gručastih vasic; posamezna naselbinska jedra v okviru vasi poimenujejo domačini z imeni. V Spodnji Besnici imenujejo posamezne naselbinske enote »Na hribu«, »Srednja vas«, »Trata«, »Spodnja Besnica«. Starejši gruntarski del vasi je v zavesti domačinov od kajžarske »Trate« ostro ločen tudi z imenom »na kmetih«. V Zgornji Besnici so posamezne naselbinske enote »Pod Rovnikom«, »Na Vidmu«, »Dvora«, »Čepulje« in »Brsce«. Likovno najmočnejši arhitektonski poudarek v pokrajini je naselbina ob vznožju Rovnika — »Na Vidmu« — z dominantno cerkvijo sv. Egidija.

Podoba razmetanosti in navidezne nesistematčnosti, ki jo v velikem nudi pogled na naselja, se v malem ponovi ob pogledu na posamezne domove; postavljeni so brez pravega reda brez organiziranega tlorisa. Že iz tlorisa razporeditev stavb v okviru doma, ki jih izkazujejo katastrske mape, je razvidno, da prevladujejo v teh vaseh domovi gručastega tipa. Za gručasto obliko doma je značilno, da stoji gospodarsko poslopje v odnosu na stanovanjsko stavbo dokaj svobodno in se v prvi vrsti prilagaja zemljišču. Poleg gručastih domov je pogosta tudi oblika stegnjenega doma — pod eno streho se na hišo v isti črti navezuje gospodarski del stavbe. V večini primerov so stegnjeni domovi značilni za manjše kmetije in kajže. V besniških vaseh tu in tam srečujemo še tretjo obliko doma, ki pod eno streho v pravem kotu združuje stanovanjski in gospodarski del zgradbe.

Po stanju, ki ga izkazuje franciscejski kataster, ugotavljamo, da je bila v prvi polovici 19. stoletja lesena arhitektura v premoči. V Zabukovju na primer so bile tedaj brez izjeme vse zgradbe lesene. V ostalih vaseh so zidane zgradbe — hiše pa tudi hlevi v območju gruntarskih naselbinskih jeder, pogosto pa je ob zidani stanovanjski hiši lesen hlev. V kajžarskih in bajtarskih naselbinskih enotah so v prvi polovici 19. stoletja zidane zgradbe prav izjemne. Na Trati v Spodnji Besnici so bile še v začetku našega stoletja prav vse zgradbe lesene. Prve tri zidane hiše so tu nastale šele po požaru leta 1909. Kot kritina je prevladovala slama tako na

(Nadaljevanje na naslednji strani)

Del Zgornje Besnice

● kulturna zgodovina ● kulturna zgodovina ● kulturna zgodovina ● kulturna zgodovina ● kulturna zgodovina

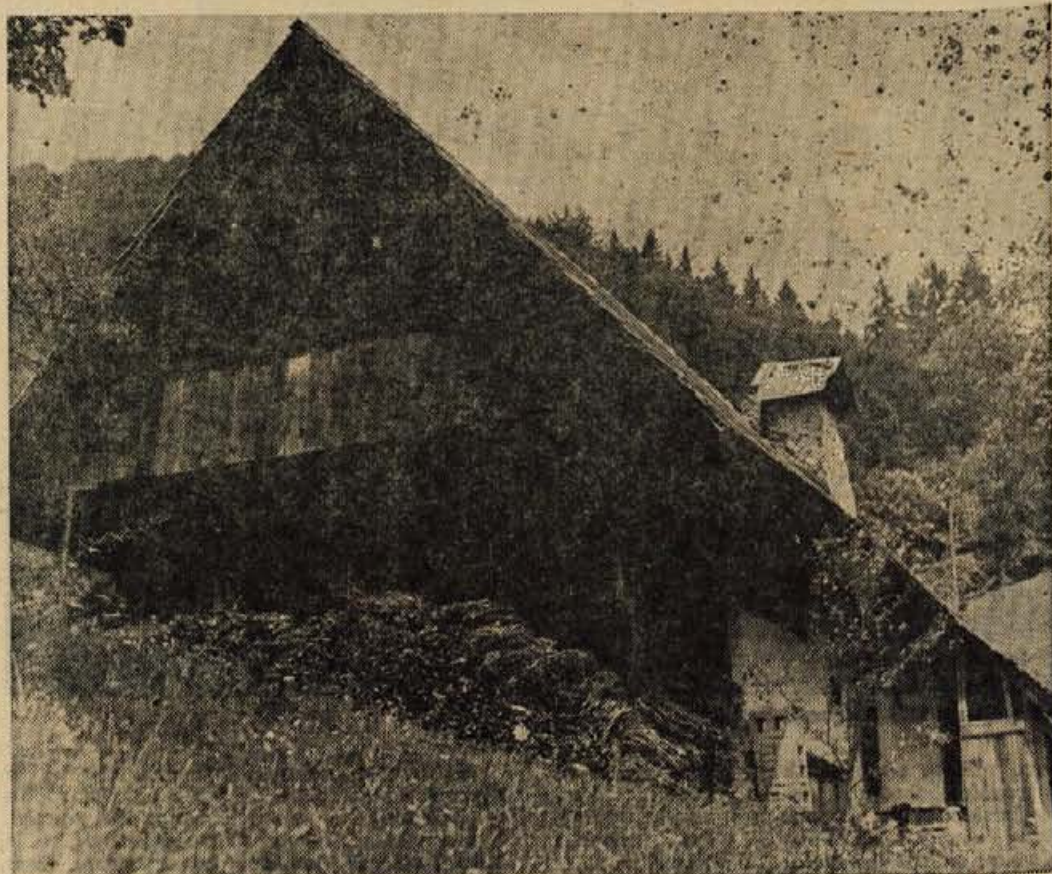
(Nadaljevanje s prejšnje strani)

jasno kazala v različnih oblikah, obsegu in kvaliteti kmečkih, kajžarskih in gостаških domov in posameznih zgradb v okviru teh domov. Premažnejši so v nadrobnostih že od 16. ali vsaj od zgodnjega 17. stoletja dalje sledili zgledom meščanske arhitekture, revnejši so staro leseno arhitekturno izročilo prenašali skozi stoletja v najnovejše čase. Iz obravnave so bile izključene spremembe, ki so kot posledica vplivov industrializacije v mnogih pogledih zabrisale podobo nekdanjih besniških vasi.

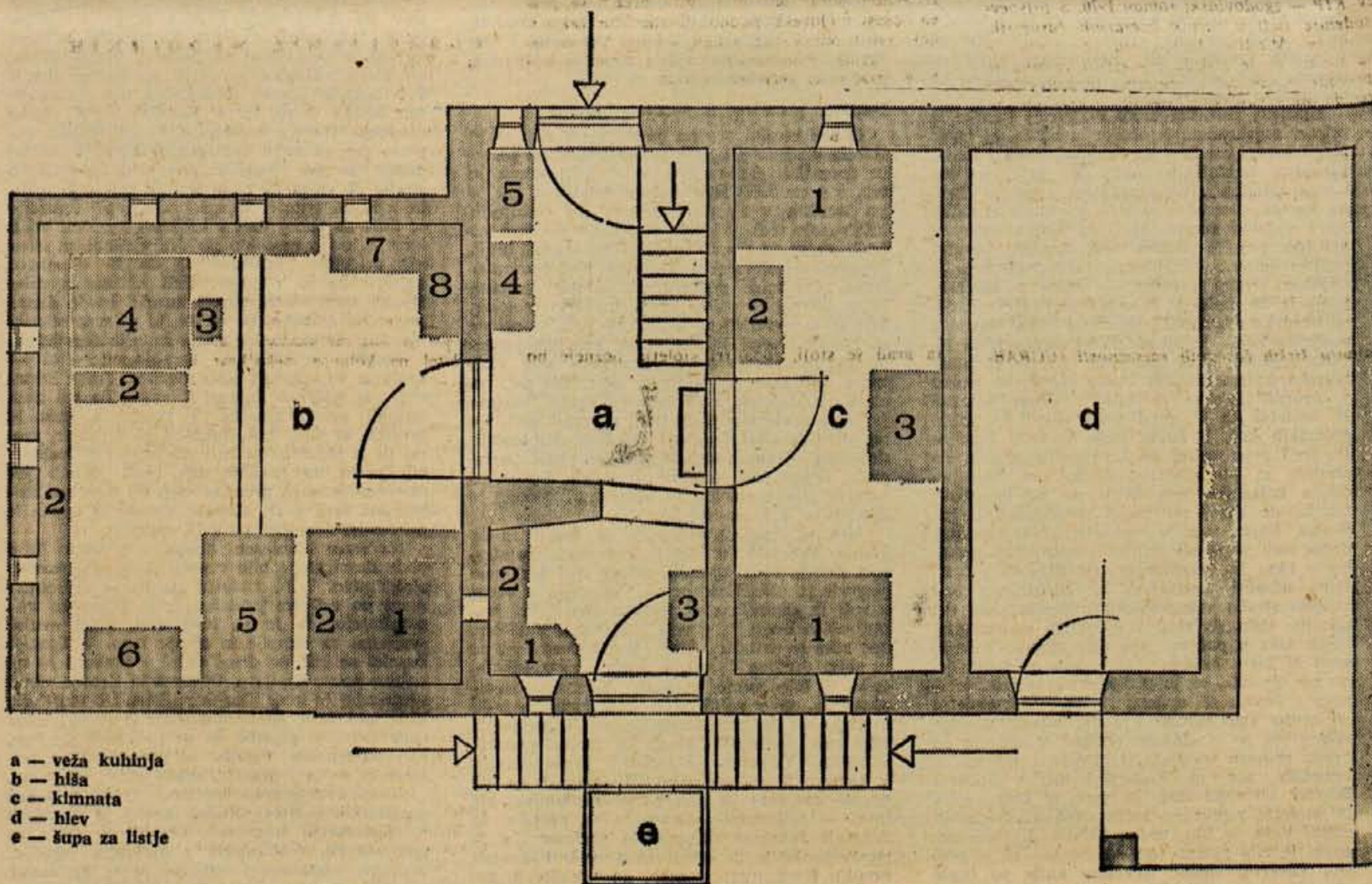
Opombe:

1. P. Blaznik, Zemljiška gospodstva na besniškem ozemlju, Razprave SAZU II, Ljubljana 1953, str. 256, 274, 261; isti: Kolonizacija Selške doline, Ljubljana 1928, str. 31;
2. F. S. Pokorn, Zgodovina Besnice pri Kranju, Ljubljana 1909, str. 14;
3. S. Plešič: Sistemi poljske razdelitve na Slovenskem, Ljubljana 1950, str. 24;
4. P. Blaznik, Zemljiška gospodstva na besniškem ozemlju, str. 256;
5. isti, navadeno delo, str. 261, 263;
6. isti, navadeno delo, str. 264;
7. J. Zontar, Zgodovina mesta Kranja, Ljubljana 1939, str. 82;
8. J. Gašperšič, O jelovškem rudarstvu, Loški razgledi VII, 1960, str. 63;
9. J. Gašperšič, Oglarstvo na Jelovci, Loški razgledi VI, 1959, str. 98;
10. P. Fister, Naselbinske oblike od Jezerskega do Bitenja, Kranjski zbornik 1970, Kranj 1970, str. 275.

Anka Novak

Kovačeva hiša v Zgornji Besnici (zgodnje 18. stoletje)

Tloris Kovačeve hiše

● portreti ● portreti ● portreti ● portreti ● portreti ● portreti ● portreti ● portreti ● portreti ● po

Ime Radivoja Poznika je danes naši javnosti skoraj neznano. Verjetno razen kratkega življenjepisa v Slovenskem biografskem leksikonu in razen nekaj člankov v tedanjih časopisih ni po njem ničesar ostalo. Njegova zapuščina se je izgubila. Nad njegovim grobom v Dunajskem Novem mestu pa je verjetno že zdavnaj zbledel napis na plošči s Štritarjevimi posvetilom. Kljub temu pa Poznik kot svojevrsten človek po pravici zasluži našo pozornost, če ne zaradi družega, pa vsaj zaradi izjemnosti časa in okolja, v katerem je živel in delal. S skrbnim delom v katerem je živel in delal. S skrbnim delom pri zbiranju podatkov iz skromnih in zabrisanih sledov vendarle lahko izvemo, kdo je bil Radivoj Poznik. To pa bo skušal vsaj v glavnih obrisih prikazati pričujoči sestavek.

Radivoj (Franc) Poznik je bil rojen 25. februarja 1850 v Kropi v hiši števil. 25 (danes 65) na »placu« kot sin premožnega gostilničarja Franca Poznika in njegove žene Aleonore, roj. Fabian. Družina Poznikovih je bila številna in otroci nadarjeni. Radivojev starejši brat Janez (roj. 21. 10. 1846) je bil dober risar. Zelja po slikarskem znanju ga je gnala v Benetke. Ne vemo, kaj je v življenju daleč od doma dosegel in česa se je naučil, znano je le, da je v tujini še mlajši umrl. Sestro Nežo (roj. 5. 1. 1845) opisuje jo kot nemirno, podjetno, praktično, razumno in neuklonljivo žensko, ki je bila obenem tudi v harna, patetična in teatralična. Njen zaročenec Potočnik iz Kroke, ki je služil kot cesarjev adjutant na Dunaju, je štirinajst dni pred poroko nesrečno umrl (baje ubit v nekem dvoboju) in to je spremenilo vse njeno življenje. Poročila se je s Francetom Vovkom, nečakom pesnika Fr. Prešerna, gostilničarjem z Bleda. V tem zakonu je rodila hčerko Franičo, poznejšo pesnico Vido Jerajevo. Zakon z Vovkom ni bil srečen. Neža ni mogla pozabiti svojega nekdanjega zaročenca. Zapustila je Vovka, hčerko Franičo je dala v režo drugim ljudem, sama pa je prodala zadolženo posestvo in odšla služiti v Srbijo. Zaposlila se je v Beogradu kot kuharica pri kralju Milanu Obrenoviću in doživela tudi atentat nanj 24. junija 1899. S tem je bilo konec njene službe. Odšla je prek Dunaja v Nemčijo, potovala iz kraja v kraj, kakor so pač narekovala razmere.

Radivoj, najmlajši od tre trojice, se je po zaključeni osnovni šoli preselil iz Kroke v Ljubljano, kjer je v letih 1861—1868 študiral na višji realki. Bil je trdnega, odločnega slovenskega prepričanja in tega ni prav nič skrival. Ob koncu mu je odlične ocene skazila slaba ocena iz vedenja. Leta 1868 je kot dijak ustanovil v Kroki zasebno društvo, ki bi ga danes lahko imeno-

Življenje in delo Radivoja Poznika

vali »etnografsko«, za zapisovanje ljudskega izročila, tj. pesmi, pravljic, legend in pregovorov. Imenovala se je »Narodova ušesa«, ker naj »vsak ud nastavlja svoja ušesa na glase narodeve«. Člani društva so bili poleg Radivoja Poznika še Matija Kokalj, Simon Zupan, Oroslav Pirc, Martin Zarnik in Ana Skul.

Gradivo, ki so ga nabrali predvsem v Kroki, pa tudi v Radovljici, na Bledu in po drugih gorenjskih krajih, so člani društva zapisovali v posebno knjigo. Pisali so v tedanjem knjižnem jeziku, vendar včasih z nekaterimi samovoljnimi oblikami. Zapisano gradivo je nedvomno hitro naraščalo, če pomislimo na to, koliko je bilo še pred dobrimi sto leti pri nas originalnih posameznikov, ki so poznali stare pripovedke, šale in pregovore, in če upoštevamo, da je bila tudi domača pesem še trdno zasidrana med ljudstvom.

Poznik je zbrano gradivo nameraval izdati v posebni knjigi, kar bi bil za takrat pomemben dogodek. Zal pa teh svojih načrtov zaradi nam neznanih razlogov ni uresničil. Objavil je le nekaj pripovedk in jih tako popravil, da so bolj tekle. V Zvonu je leta 1880 priobčil ljudski pripovedki »Trije bratje« in »Lepa grofičina«, v Ljubljanskem zvonu pa leta 1882 pripovedko »Mrtvaški ljubeč«. Sele mnogo let pozneje je Radivojev sin Slavoj Poznik poslal zbirko svojega takrat že pokojnega očeta Karlu Streklju. Ta je nekatere Poznikove ljudske pesmi iz omenjene zbirke vključil v svoje delo »Slovenske narodne pesmi«.

Poglejmo nekatere s prijetnim ljudskim humorjem:

*Tri ljub'ce ljubiti,
to je meni za špas:
od ene do druge,
pa k tretji grem v vas!*

*Snoč' sem jo vprašal:
Al' si moja al' ne?
Pa mi je rokco podala,
počinkala je!*

*Le plesat me pelji,
en fancovt ti dam;
sem ga snoč' ocvrla,
v žepu ga imam.*

*Kaj bi jaz marala,
če tuđ' bi trpela,
da bi le lepega
ljubčka imela!*

*Po gorah sem hodil,
sem tiče lovil,
sem v žimnico pogledal,
sem Micko dobil!*

Radivoj Poznik je kot domačin zložil pesmico z naslovom »Linova peč«, ki v štirinajstih kiticah pove legendo o nastanku Marijine cerkve v Kroki. Prva kitica se glasi:

*Plamen iz linove peči
rdeč se močno dviga.
Zelesno rudo žre, topi,
in prhko oglje vžiga.*

Kot dijak se je Radivoj Poznik na ljubljanski realki tudi politično udeleževal. Leta 1869 je sodeloval pri pripravah na drugi študentski shod v Ljubljani. Namen tega shoda ni bila le kritika obstoječih kulturnih razmer, marveč tudi — in to v prvi vrsti — manifestacija v prid tedanjemu idealu, zedinjeni Sloveniji. Na tem shodu dne 4. septembra 1869 v ljubljanski čitalnici je devetdeset visokošolcev pod predsedstvom dr. Frana Celestina zahtevalo tudi usta-

novitev univerze v Ljubljani s slovenskim učnim jezikom.

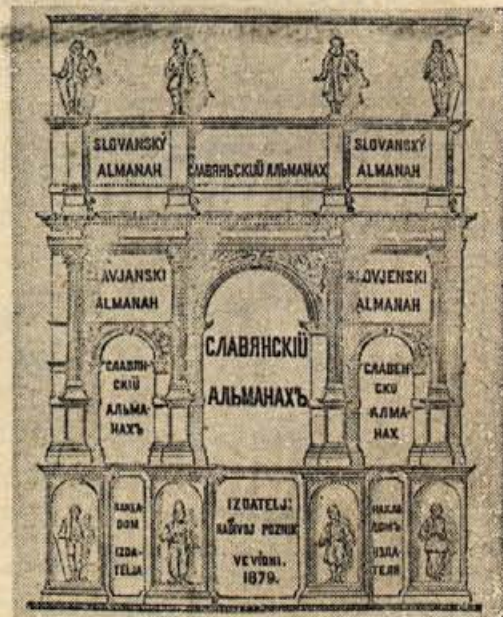
Začeto delo je Poznik nadaljeval tudi potem, ko je zapustil Ljubljano in se v Gradcu posvetil študiju tehnike. V poletnih počitnicah je prihajal na počitnice domov v Kroko, jeseni pa se je spet vračal v graške šole. Kot živahen človek, zaveden Slovenec in odličen organizator pač ni mogel dolgo mirovati. 3. dec. 1869 je pod njegovim vodstvom deset slovenskih študentov na tehniški visoki šoli v Gradcu ustanovilo južnoslovansko literarno društvo »Vendija«. To društvo je imelo namen »izobraževati tehnike v slovanskem slovstvu z izvirnimi sestavki v katerem koli predmetu, s prevajanjem dobrih tujih izdelkov v slovenščino, vaditi jih v govorništvu, ponujati jim kraj splošne omike in razveseljevanja«.

Svoje literarne sestavke so zapisovali v posebno knjigo, ki je imela naslov: »Rad slovstvenoga društva Vendija«. V tej knjigi, ki je obsegala 189 strani, je več Poznikovih risb in devet njegovih pesmi, v katerih se izraža z velikim čustvenim poudarkom. V to knjigo je napisal tudi dramo.

»Vendija« je kmalu postala društvo južnoslovanskih tehnikov, ker so tudi Hrvatje in Srbi izrazili željo za pristop. Potem so se priključili še študentje drugih slovanskih narodnosti, tako da je društvo 15. aprila 1871 postalo vseslovansko. »Vendija« je živahno sodelovala z drugimi podobnimi slovanskimi in slovanskimi društvi v Gradcu, imela pa je stike z znanimi kulturnimi delavci v domovini. Tako je npr. Strossmayer poslal društvu podporo 100 goldinarjev, Trstenjak pa je ob triletnici društva poslal pismeno čestitko. Ob triletnici, 3. decembra 1872 je društvo izdalo v dvesto izvodih list »Vendijanec«. Ta ima na prvi strani Poznikovo pesem »Jugoslovansko pobratimstvo«, na drugi strani pa enako naslovljeno Poznikovo sliko, na kateri si Slovenec, Hrvat in Srb podajajo roke. Na tretji strani je kratka zgodovina društva, tudi izpod Poznikovega peresa, na četrti strani pa so litografirane slike odborikov v letu 1872—73: Poznika, Weissa, Rogulje, Žužka in Mušiča.

Leta 1873 je Poznik dokončal študij in se zaposlil kot praktikant pri stavbnem uradu de-

(Nadaljevanje na naslednji strani)

Naslovna stran Poznikovega »Slavjanskega almanaha«

● portreti ● portreti ● portreti ● portreti ● portreti ● portreti ● portreti ● portreti ● portreti ● portreti ● pol

(Nadaljevanje s prejšnje strani)

želne vlade v Ljubljani. Tu je leta 1875 izdal po predavanjih profesorja z graške tehnike F. Lippicha knjižico »Theorie des Erddruckes und Bestimmung der Stärke von Stütz- und Futtermauern«. Iz Ljubljane je odšel v Krško k okrajnemu glavarstvu, kjer je spoznal in poročil Julijo Pfeifer, sestro državnega poslanca Viljema Pfeiferja.

Po Poznikovem odhodu iz Gradca je društvo »Vendija« hitro razpadalo. Zaradi različnih nazorov in stremiljenj ni bilo med člani več prave enotnosti. Zaradi nasprotovanja študentov ob obisku španskega vojvode karlistov Alfonza XII. v Gradcu je policija razpustila vsa graška dijaška društva. Razpuščena je bila tudi »Vendija« in policijski odlok jo je tako obvaroval, da ni razpadla sama od sebe. S tem je prenehalo delovanje društva, ki je bilo po namenu, ustroju in delu realizacija Poznikovih idej. On sam pa je v tem času daleč stran koval že nove načrte. Zaradi svojega nenehnega delovanja je že postal »nevaren« deželni vladi in zato je v času konservativnega Widmannovega deželnega predsedstva spet moral v tujino. Službo je dobil kot državni gradbeni inženir na Dunaju in prvo, kar je storil, je bilo to, da se je včlanil v tamkajšnje slovensko literarno društvo in na rednih sestankih v Ungargasse 27 tudi sam večkrat predaval.

Leta 1879 je osnoval »Slavjanski almanah«, leposlovni in znanstveni letopis s članki v osmih slovanskih jezikih: ruskem, ukrajinskem, češkem, slovaškem, slovenskem, hrvatskem, srbskem in bolgarskem. Ob izidu so zapisali naslednje: »Almanahu je dana velika naloga, ker želi seznaniti občinstvo z obliko in duhom, ki se kaže v raznih jezikih slavjanskega plemena.« Almanah je obsegal 400 strani, naročniki pa so ga kupovali za ceno 1 gld 60 kr pri izdajatelju Radivoju Pozniku na Dunaju.

Bralci so almanah lepo sprejeli in tudi več kot dvajset časopisov je prineslo o njem ugodne kritike. To je spodbudilo Poznika, da je začel pripravljati še drugo knjigo letopisa. Tokrat mu je uspelo pridobiti k sodelovanju še Poljake in Lužiške Srbe, tako da so bili v almanahu zastopani vsi slovanski jeziki. Oblasti so že dolgo z nezaupanjem spremljale Poznikovo dejavnost. Ukrajinski članek s politično vsebino v novem almanahu je bil zadosten povod, da je policija prepovedala izid knjige. Pri Pozniku so zaplenili sto primerkov že natisnjenega almanaha, pri knjigovezu pa še nadaljnjih tisoč izvodov. Vse izvode so uničili, proti Pozniku pa uvedli sodno preiskavo, ki se je vlekla več kot leto dni in se končala šele s posredovanjem njegovega svaka V. Pfeiferja. To so bili gotovo najbolj grenki dnevi Poznikovega življenja. Ves čas, dokler je trajala preiskava, je prejemal zmanjšano plačo. Z uničenjem almanaha pa je imel tudi precejšnjo gmojno škodo. Poleg tega je izgubil službo in bil kazensko premeščen v Krems. Moralne opore ni našel niti pri svoji ženi, ki je bila vzgojena v mlačnem malomeščanskem okolju.

Toda tudi iz Kremsa je Poznik vzdrževal stike s prijatelji, tako npr. s Franom Levstikom, s katerim si je dopisoval vsaj od leta 1870 dalje. Brž ko se mu je ponudila prilika, se je preselil v Dunajsko Novo mesto, da je bil bliže starim znanecem. Posebno prijateljstvo ga je vezalo s Stritarjem, kateremu je napravil načrte za hišo na Dunaju. Dunajski Slovenci ga skoraj niso pogrešili na sestankih slovenskega kluba, akademskega društva »Slovenija« in podpornega društva za slovenske visokošolce. Iz svojih lastnih dohodkov je delil celo nagrade za najboljše slovenske spise. Pri vsem tem pa je bil do sebe nenavadno skromen. Odrekel se je mesnim jedem (bil je vegetarijanec) in pijači, družina pa ga je morala v tem posnemati.

V Dunajskem Novem mestu je napredoval v c. kr. inženirja in bil zaposlen z načrti za vodovodno mrežo Dunaja.

Leta 1887 se je k Radivoju Pozniku priselila nečakinja Franica, potem ko je končala ljudsko šolo. V Dunajskem Novem mestu je obiskovala meščansko šolo. Nervoza Poznikova žena Franice ni marala. Ker Poznik ženi ni maral ugovarjati, je v tolažbo Franici, kasnejši pesnici Vidi Jerajevi, dajal na razpolago svojo bogato knjižnico.

Poznikova nenadna smrt 19. decembra 1891 je vse presenetila. Umrl je komaj 42 let star in do zadnjega dneva življenja vsestransko aktiven. Vest o njegovi smrti so objavili vsi večji slovenski časopisi. Pokopali so ga v Dunajskem Novem mestu in junija 1893 postavili nagrobno ploščo s Stritarjevimi verzii:

*Daleč, oh, od domačije,
ki si ljubil jo tako,
tuja zemlja tu te krije,
blagi mož, srce zlató.*

Na tej žalni slovesnosti so se zbrali stari Poznikovi prijatelji, njegova žena, otroci in sorodniki. Na grobu so prebrali tudi pesem, ki jo je napisal Stritar:

Radivoju Pozniku v spomin

1.

*Pomlad povsod življenje novo zbuja,
prijatelj, tebe več ne obudi,
zakrila te je zemlja, zemlja tuja,
od doma daleč truplo ti leži,
Od doma loči te ravan in gora,
imel ni sinu zvestemu prostora.*

2.

*Na tujem v večnem tu ležiš pokoji,
rodbini vzel si srečo sé seboj,
sirotam tvojim in družici tvoji
solze na grob prerani tvoj tekó;
kedor te je poznal, po tebi toži,
prezgodaj izgubljenem blagemu možu.*

3.

*Ti vzor mož! Govoril ti si malo,
na tujem delati si nas učil,
zaničeval si slavo ti in hvalo,
sam sebi vedno si poslednji bil:
Imela ni slovenska domovina
nikdar zvestejšega od tebe sina.*

4.

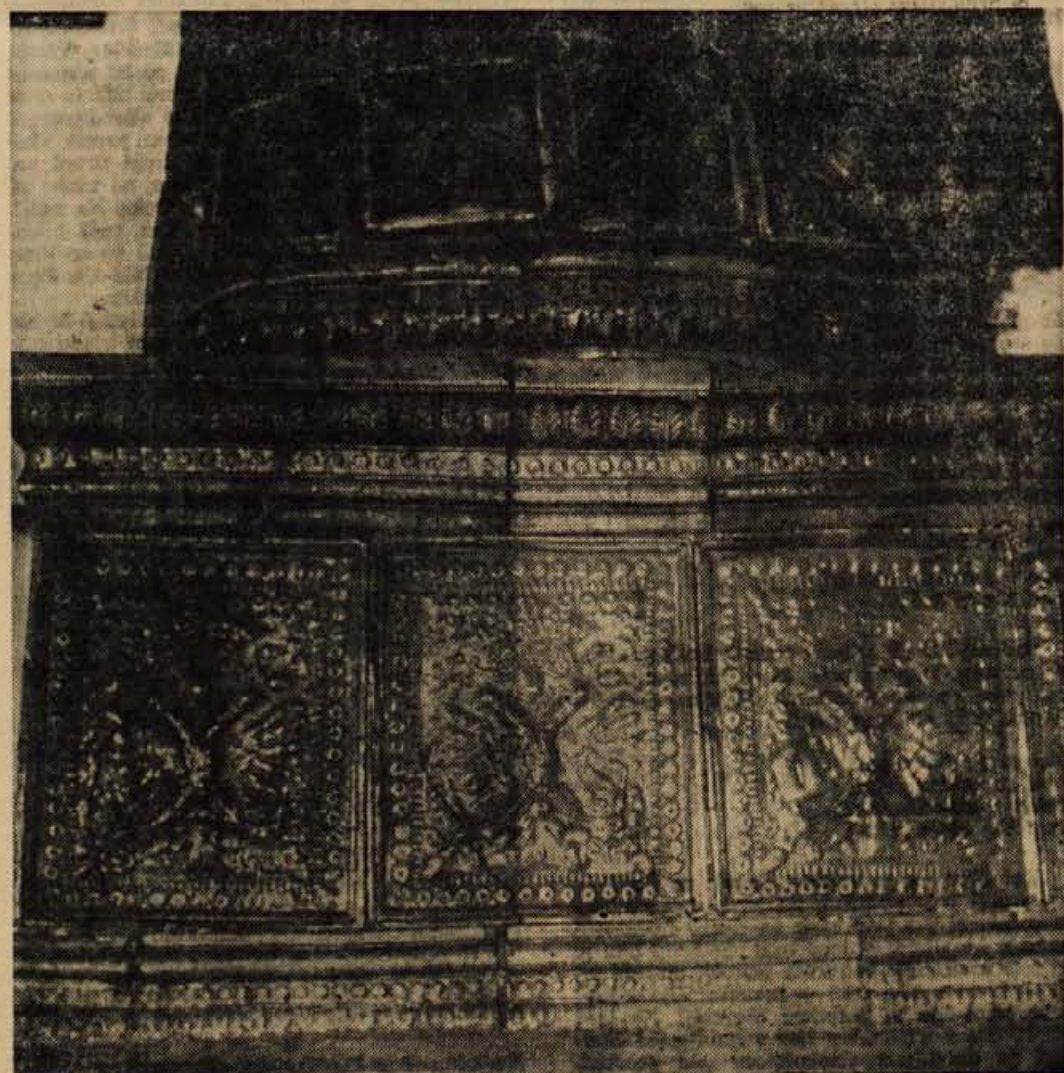
*Ljubezen do slovanskega plemena
iskreno si gojil na dnu srca,
zvestoba tvoja bila je jeklena,
mož bil si, ki vpogniti se ne dá:
Ziveti, ko ti pride čas pokoja,
za narod svoj, je bila želja tvoja.*

5.

*Tá čas ti ni prišel! V najlepši dobi,
poklican šel odtod si, ne lahkó!
In zdaj stojimo tu ob tvojem grobi.
Rojaki smo prišli jemati slovo:
Lehkó ti bodi tuje zemlje ruša,
in blag spomin ti, Poznik, zlata duša!*

S temi vrsticami se spominjamo vnetega zbiratelja narodnih pesmi, velikega rodoljuba in kroparskega rojaka Radivoja (Franca) Poznika ob njegovi 80-letnici smrti, čeprav z majhno zamudo. Ob tej priliki obudimo spomin tudi na vse tiste velike može iz naše zgodovine, o katerih sam pravi: »Imeli so si pred očmi, da treba slovanskemu dijaku ... kraja, kjer bo le v materinščini govoril in pel, da mu ona ne omrzne, kjer bode v svojem jeziku vodil peró, da mu ono popolnem ne zarujavi, kjer se bode spominjal svoje domovine, da je ne pozabi.«

Zmago Smitek

Detajl kahlaste peči iz 18. stoletja (pri Kovaču v Zgornji Besnici)

SNOVANJA — posebno kulturno rubriko GLASA ureja uredniški odbor Kluba kulturnih delavcev v Kranju: Milan Batista, Anton Miklavčič, Dušan Ogrizek, Bojan Pisk, Albin Učakar, Crtomir Zorec in Olga Zupan. Odgovorni urednik Bojan Pisk Lektor Franc Drolc.